

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

УДК 111.1+128

І. В. КАРИВЕЦЬ^{1*}

^{1*}Національний університет «Львівська політехніка» (Львів), ел. пошта sacre@ukr.net; ORCID 0000-0002-4555-2226

ПОЗАТІЛЕСНИЙ ДОСВІД, ЧИСТЕ БУТТЯ ТА МЕТАФІЗИКА

*Все, що я написав здається мені половою
супроти того, що тепер мені відкрилося*

Св. Тома Аквінський
у розмові з братом Регінальдом

*Психіка не залежить від обмежень простору і часу. Що ж тоді?
Психіка не підпорядковується фізичним законам, і це означає, практично,
продовження життя за межами простору і часу.*

К.-Г. Юнг. Інтерв'ю. 1959 р.

Мета. Показати, що поняття метафізики й емпіричних наук походять із досвіду. Відмінність полягає лише в тому, що поняття метафізики виникають на основі незвичного досвіду, а саме позатілесного, тоді як емпіричних наук – на основі звичного досвіду. За приклад береться метафізичне поняття чистого буття. **Методологія.** Задля досягнення мети автор використовує два методи. Перший метод – це компаративістський метод. За допомогою цього методу порівнюються змісти оповідей людей, які, так би мовити, «повернулися з того світу», переживши стан клінічної смерті, з метафізичними твердженнями відомих філософів, зокрема Платона, Декарта й християнського містика Бонавентури. Другий метод – це трансперсональний метод, який допомагає з'ясувати особливості екстраординарного досвіду клінічної смерті, містичного екстазу. Він полягає в пережитті трансцендентності, чистого буття як світла, надзвичайної усвідомленості істини, які тотожні пережиттям зазначених філософів та містиків. Ці пікові переживання екстраординарного досвіду належать різним людям різних культур і часів, тобто вони є трансперсональними, і володіють метафізичним змістом. **Наукова новизна.** Метафізика не є спекулятивною й відірваною від досвіду людини царинною дослідження основ світу. Метафізика постає на основі екстраординарного досвіду виходу з тіла, тоді як емпіричні науки – на основі звичайного досвіду. Так метафізичні поняття, зокрема поняття чистого буття, не можна вважати апріорними поняттями; вони є апостеріорними, адже також ґрунтуються на досвіді, хоча й незвичайного. Взагалі метафізика стає можливою завдяки екстраординарному досвіду людини. **Висновки.** У статті доводиться, що поняття метафізики не є до-досвідними, бо вони походять з досвіду пережиття виходу людини з фізичного тіла, з досвіду відмінності душі і тіла, або свідомості і тіла. Внаслідок такого позатілесного досвіду постають, наприклад, метафізики Платона, Декарта, християнського містика Бонавентури тощо, які є теоретичними конструкціями, що виникають на основі пережиття чистого буття (світла). В цьому контексті метафізика розглядається як шлях поступового відділення людини від її фізичного тіла, як мистецтво «вмирання» (Платон). Автор доводить, що всі поняття є досвідними, як емпіричних наук, так і метафізики; що існує прямиий зв'язок між позатілесним досвідом і метафізикою та містикою. У випадку позатілесного досвіду, різновидами якого є клінічна смерть та

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

містичний екстаз, тимчасова смерть людини є причиною зміни її сприйняття як себе, так і світу; є причиною появи метафізичного знання.

Ключові слова: чисте буття; світло; душа; екстаз; екстраординарний досвід; вмирання; метафізика; споглядання; позатілесний досвід; клінічна смерть

Актуальність теми дослідження

У метафілософському дискурсі¹ неодноразово обговорювалося питання про джерела метафізичного мислення, причини виникнення метафізики [5; 6]. Що таке метафізика? Чому вона виникає? Що вона може дати людині? Ці питання хвилюють не лише професійних філософів, але й тих людей, які пережили позатілесний досвід, різновидами якого є клінічна смерть та містичний екстаз.

У даній статті джерелом метафізики вважається саме такий позатілесний досвід, в якому людина отримує знання про те, що в метафізиці називається «чистим буттям». Метафізика – це не теоретична і відірвана від досвіду царина людських пошуків основ буття, як вважав Кант. Навпаки, метафізика є свідченням того, що людина може мати такий досвід, який допоможе їй осягнути цю основу буття. Тимчасова смерть (клінічна смерть, містичний екстаз) є певною трансформацією сприйняття людиною себе і світу, а також є граничним досвідом, який виводить людину за межі звичного світу та звичних відчуттів.

Особливо на часі дослідження позатілесного досвіду в контексті позаконфесійної духовності руху New Age, яка сприяє індивідуальним пошукам духовності, істини тощо.

Стаття покликана пролити світло на виникнення метафізичного знання на основі унікального досвіду «повернення з того світу», як досвіду зустрічі нефізичного я з «чистим буттям».

Аналіз літературних джерел

Дослідженням позатілесного досвіду (в сучасній англомовній літературі вживаються такі поняття, які визначають його: “out-of-body experience”, “near death experience”, “extra corporeal perception”) присвячено надзвичайно багато праць. Тому за браком місця ми звер-

нулися до тих праць, які безпосередньо стосуються нашої теми й були опубліковані відносно недавно.

Однією із останніх книжок є колективна монографія «Смерть, вмирання і містицизм: екстаз у кінці», в якій автори намагаються з'ясувати природу містичного досвіду на основі процесу вмирання як виходу з тіла [10].

Нещодавно також побачила світ книжка Бірка Енгмана «Близькі-до-смерті досвіди. Небесне осяяння чи людська ілюзія?» [11]. Ця книжка корисна й цікава тим, що в ній автор, після розгляду таких досвідів доходить таких висновків: 1) близький-до-смерті досвід не є ні ілюзією, ні осяянням, 2) термін «близький-до-смерті досвід» є ненауковим і тому його важко досліджувати, 3) близький-до-смерті досвід не є свідченням ні того, що Бог і боги існують, ні того, що вони не існують, 4) наука і релігія – це різні речі, 5) близькі-до-смерті досвіди формують особливий світогляд, який містить в собі також й духовні засади [11, с.129]. Для нас цінними є 1, 3 і 5 висновки. Перший висновок говорить нам про те, що такий досвід є звичайним для тих, хто вмирає; третій висновок говорить про те, що ніхто не бачив Бога чи богів в таких станах, а лише світло й певних істот, які часто є померлими родичами чи ангелами; п'ятий висновок говорить про те, що такий екстраординарний досвід дуже сильно впливає на людей, а саме змінює їх та дає їм певне духовне знання. З третім висновком частково погоджується й Кен Р. Вінсент. Він пише: «На мою думку, хоча близький-до-смерті досвід та інші трансперсональні досвіди не доводять існування особистісного Бога і загробного життя, вони вказують на них» [15, с.20].

Інша цікава праця, в якій розглядається цей екстраординарний досвід – це праця Чарльза Тарта «Кінець матеріалізму», в якій він доводить, що сьогодні вже не можна говорити про те, що світ є суто матеріальним у фізичному сенсі цього слова, а про людину, що вона є суто фізичним тілом. Сьогодні ми бачимо, як науки зближуються з духом (духовністю). Таке зближення відбувається тоді,

¹ Метафілософський дискурс – це дискурс філософії про саму себе, свої основи та підстави існування. Іншими словами, він є дискурсом саморефлексії філософії (філософія філософії). Автор статті ототожнює філософію з метафізикою.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

коли науки досліджують паранормальні явища, духовний вимір людського буття. Серед них, звісно, переживання в позатілесних станах. Ми є свідками народження діалогу між науками і духовністю [14].

Книга Майкла Марша «Позатілесний і близький-до-смерті досвід: феномени мозку чи проблиски безсмертя?» безпосередньо стосується теми нашого дослідження. У цій праці Майкл Марш критично розглядає сім книжок (Раймонда Моуді, Кеннет Рінг, Майкла Сабома, Марго Грей, Пітера та Елізабет Фенвік), автори яких, на основі розповідей понад тисячі людей, що пережили клінічну смерть або були близькими до смерті, але повернулися до життя, роблять висновок про те, що після смерті фізичного тіла життя не закінчується, а самосвідомість продовжує існувати поза фізичним тілом. Майкл Марш вводить поняття «екстратілесного сприйняття» («extra corporeal perception») для визначення того явища, котре наведені автори називають «позатілесним» чи «близьким-до-смерті» досвідом. Майкл Марш відкидає їхню позицію щодо загробного існування самосвідомості чи душі: «Це є та позиція, яку я цілком відкидаю. Я вважаю, що необхідно розрізнити самосвідомість і проекцію парацентричного простору поза нашими безпосередніми фізичними межами (як чуттєва присутність, або екстратілесний досвід» [13, с.257]. У такому стані актуалізуються надії людини на краще життя, її підсвідомість з її неусвідомленими бажаннями, прагненнями тощо; її мозок ще не перестав функціонувати, але його нормальна діяльність вже порушена. Звідси, висновує Майкл Марш, виникають різні видіння, бачення, які є проекціями «дизфункціонального» мозку. Для нього вони є просто галюцинаціями, які є корисними для людини, адже, повернувшись знову в цей світ, вона змінюється, стає кращою, вірить, що зустрілася з «вищим буттям», пережила «неземні» миті радості, благодаті. Такий досвід змушує людину прагнути до досконалості, передусім, моральної. Свідомість не віддільна від мозку. Свідомість продовжує функціонувати, навіть зберігає свою динаміку, попри дизфункціональність мозку [13, с.262-265]. Такий погляд домінує серед сучасних нейрофізіологів, медиків, які працюють у реанімаційних відділеннях, натуралістично орієнтованих когніти-

вістів тощо. Проте є винятки.

Відомий нідерландський кардіолог Пім ван Ломмель у своїй книжці «Свідомість поза життям. Наука близького-до-смерті досвіду» доводить протилежну позицію, яка піддається критиці «матеріалістично» орієнтованими науковцями. Він визначає близький-до-смерті досвід як «(повідомлені) пригадування всіх вражень, отриманих протягом специфічного стану свідомості, які включають деякі специфічні елементи, такі як бачення тунелю, світла, панорамний перегляд життя, померлих осіб тощо. Цей специфічний стан свідомості може проявитися під час серцевого нападу, тобто під час клінічної смерті» [12, с.31]. В цій цитаті нас цікавить переживання світла, яке присутнє у метафізичних концепціях Платона, Декарта та Бонавентури. Світло, що його бачать люди у такому стані, заповнює увесь простір, воно є не просто світлом, до якого ми звикли – фізичним сонячним світлом. Сприйняття особою світла у стані клінічної смерті чи містичного екстазу дає їй радість, умиротворення, любов до всього суцього тощо. Відомий кардіолог наводить розповідь жінки, яка під час народження дитини в пологовому будинку втратила багато крові й опинилася в стані клінічної смерті. Тоді вона побачила світло і відчула радість, блаженство. Вона чула прекрасну музику, а світло було теплим, прекрасним та чистим. Вона усвідомила, що це те місце, куди вона повинна піти. Вона побачила у світлі постаті, які простягали до неї руки і вона розцінила це як палке запрошення. Вони взяли за руки і полетіли, огорнуті світлом і в світлі, назустріч ще яскравішому світлу, яке випромінювало ще сильнішу любов, блаженство та умиротворення. Раптом їхні руки роз'єдналися, і жінка відчула сильний поштовх, який вернув її назад у тіло. Вона відчула, як медсестри вдаряють її по щоках, щоб вона отямилася, називаючи її ім'я [12, с.26].

У цьому випадку ми маємо приклад того, що звичайні люди в стані клінічної смерті сприймають чисте буття як неземне світло, про яке пишуть Платон та Бонавентура.

Вільям Булман у своїй книжці «Таємниця душі. Використання позатілесного досвіду для розуміння нашої справжньої природи», яка є узагальненням розповідей понад шістнадцяти тисяч людей з тридцяти країн світу про влас-

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

ний позатілесний досвід, розглядає розмаїті події, які переживаються в такому досвіді: зустрічі з близькими померлими родичами, друзями та знайомими, зі світлоносними істотами, які нагадують ангелів, з чистим та яскравим світлом, яке наповнює увесь простір і випромінює любов та блаженство. У будь-якому випадку, такий досвід йде на користь людині. Після такого досвіду людина відчуває, що в ній реалізувалося божественне начало, вічне, духовне «я»; в неї змінюється ставлення до смерті, а також виникає набагато глибше розуміння природи духовності, ніж до позатілесного досвіду. Крім цього, такий екстраординарний досвід дає людині особистісне підтвердження безсмертя, знання місця перебування після смерті фізичного тіла, усвідомлення духовного світу, морально-психологічну трансформацію, яка полягає у більшій повазі до життя, прагненні до здійснення добра, любові до усіх людей тощо [9, с.60-75]. Це для нас важливо, бо й Платон, як це буде показано нижче, вважав, що духовною людина може стати тільки тоді, коли вона відокремиться від свого фізичного тіла й сприйматиме світ не фізичними органами чуття, а душею самою по собі. Це відділення є, отже, запорукою духовної еволюції людини. Ця еволюція стає можливою тому, що людина є «перехідною істотою» і ця її перехідність особливо проявляється тоді, коли вона повертається з «того світу», з тої безмежності, яку вона відкриває для себе через позатілесний досвід [див.: 4].

На жаль, поки що немає праць українських авторів, які би ґрунтовно досліджували зв'язок метафізики з позатілесним досвідом.

Мета дослідження

Показати важливість і навіть необхідність позатілесного досвіду для виникнення метафізики та духовної еволюції людини, а також довести, що метафізичні поняття виникають на основі позатілесного досвіду, містичного екстазу.

Виклад основного матеріалу

Новочасний британський скептицизм, французьке Просвітництво, критична філософія Канта, позитивізм, філософія життя Ніцше тощо відкинули метафізику як засіб пізнання

«надчуттєвих сутностей», оголосивши її ілюзією, маренням «хворобливого розуму», обманом.

Кант у «Критиці чистого розуму» поділяє знання на емпіричне і чисте. Емпіричне – це те знання, яке походить із досвіду, а чисте – це те знання, яке виходить за межі досвіду. Чисте знання він називає апіорним, «цілком незалежним від усякого, а не лише від того чи іншого досвіду» і до якого «не домішано геть нічого емпіричного» [3, с.40]. Тож Кант заявляє, що метафізика – це апіорне, чисте знання, яке не ґрунтується на жодному досвіді, бо метафізичні сутності є «речами самими по собі», які людина не сприймає в просторі та часі.

У цій статті спростовується теза Канта, що метафізика – це чисто спекулятивна наука, яка не ґрунтується на досвіді. Вона ґрунтується на досвіді, але незвичайному – досвіді виходу з тіла, тобто досвіді, який наближений до пережиття смерті з поверненням назад в тіло. Різновидами цього досвіду можуть бути клінічна смерть, екстаз тощо.

Мій знайомий колега-викладач пережив клінічну смерть, коли у нього стався інфаркт. Якщо узагальнити його розповідь, то її можна звести до такого.

Він розповів про те, що якась сила виштовхнула його з тіла і він опинився поза ним, бачачи його, ніби зверху; він бачив людей, лікарів, палату, в якій лежав тощо. Спершу він певний час перебував ще тут, у звичному для нього світі, але пізніше ця ж сама сила віднесла його у простір світла; він опинився в тотальному світлі, яке огорнуло його. Ця стадія клінічної смерті вже немає нічого спільного з першим етапом – баченням свого тіла, оточення тощо ніби згори. Отже, другий етап – це перебування у сфері світла. Там – усе інакше. Присутнє пряме, безпосереднє сприйняття. Якщо людина про щось подумала, то це, про що була думка, одразу постає перед нею. Хочеться плакати, але сліз немає. Є сама дія плачу. Далі, пережиття блаженства, легкості, невимушеності. Істина стає відкритою моментально, але ця істина не є істиною логічного доведення, розумування; це істина – одкровення, миттєва і безпосередня; він просто знав (різновид гнозису чи мудрості). Істина постала перед ним не як система понять чи фактів, а як

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

безпосереднє сприйняття світла, яке, одночасно, є чистим буттям. Світло огорнуло його. Внаслідок чого в нього виникло пережиття блаженства, умиротворення, а також бажання не повертатися назад. Але тут настає третя фаза клінічної смерті – повернення назад. Настає момент, коли людина повертається. Ця ж сама сила, тільки діючи у зворотному напрямку, втягнула його в тіло; він знову опинився в своєму тілі й отямився. Так завершується перебування в стані клінічної смерті.

Це короткий опис того, що відбувається з людиною в стані клінічної смерті. Такі описи є звичайними для цих людей. Можливі варіації, але стадії клінічної смерті зберігаються: 1) вихід із фізичного тіла (вистріл, який виштовхує людину з її фізичного тіла), 2) спостереження за всім, що відбувається після того, як людина вийшла з тіла, 3) далі виштовхування у сферу світла, або чистого буття, 4) перебування там певний час, 5) повернення в тіло (зворотня тяга, яка заштовхує людину в її фізичне тіло), 6) отямлення.

Нейрофізіологи пояснюють ці феномени у стані клінічної смерті функціонуванням мозку, а точніше тим, що в стані клінічної смерті мозок функціонує якось «неправильно»; це не просте функціонування мозку, а його дизфункціонування, породжене кризою організму. У такому стані мозок може продукувати такі образи, які є суб'єктивними, а тому вони є правдивими лише для тої людини, яка їх переживає у стані клінічної смерті. Колекція оповідей про переживання людей у стані клінічної смерті, які повертаються до тями, не є підтвердженням того, що існує життя після смерті. Всі ці розповіді є лише віддзеркаленням дизфункціонування мозку. Таким чином йдеться тільки про внутрішній, суб'єктивний, досвід пережиття клінічної смерті, а мозок у такому стані продукує фантоми.

Ми не будемо сперечатися з нейрофізіологами, чи існує життя після смерті. Справді, для того, щоб довести існування життя після смерті, таким нейрофізіологам необхідно, щоб людина опинилася в стані біологічної смерті, коли всі системи організму припиняють своє функціонування (серце і мозок припиняють функціонувати). Ось тоді, якщо людина оживе й розповість про те, що вона бачила й пережила, можливо, що нейрофізіолог зможе при-

пустити, що життя після смерті є, бо вже немає того органу (мозку), який би продукував фантоми, образи тощо. Це означатиме, що людина, буквально, воскресла. Але таких випадків, наскільки нам відомо, немає.

Тому ми звернемося до філософії, в якій є описи чистого буття; вони збігаються з тими його описами, які подають люди, котрі пережили клінічну смерть і повернулися назад, аби продовжувати своє земне життя.

На перший разючий збіг ми натрапляємо в діалогах Платона, а саме в сьомій книзі «Держави». Тут йдеться про спрямування душі вгору, до світла, й необхідність подивитися на те, що є чистим буттям. Це стає можливим, коли душа виходить із печери, тобто фізичного тіла, крізь яке вона сприймає світ як світ тіней, та опиняється у сфері світла. Опинившись там, душа, як вважає Платон, сприйняла б таку зміну як щастя і пройнялася б жалем до своїх друзів, які ще перебувають у печері – в'язниці власного фізичного тіла – і яким недоступне це світло. Найяскравішим складником цієї сфери світла є добро, благо. Філософія повинна навчити людину споглядати цю ідею (зверніть увагу, що ідея тут не є інтелектуальною, розумовою, не є загальним уявленням чи поняттям, як вважатимуть філософи Нового часу, а є виглядом, взірцем, якому притаманна певна онтологія), не відводячи від неї погляду, і формувати звичку відвертатися від усього, що є у світі видимому: «Так як око не може інакше, хіба разом з усім тілом повернутися від світу явищ, які постають і гинуть у своєму становленні, аж доки ця здатність людини до пізнання не буде спроможною витримати споглядання буття і його найяскравішого складника, що його ми, власне, називаємо добром» [7, с.213]. Цей процес Платон називає наверненням: «яким чином якнайлегше і з якнайбільшими наслідками розвернути людину в інший бік» [7, с.213]. На нашу думку, таким швидким способом, який принесе важливі наслідки для людини, яка не займається філософією, є пережиття одного з видів позатілесного досвіду, наприклад, клінічної смерті або духовного екстазу.

Справді, люди, які пережили клінічну смерть, зазнають вражаючих змін у світогляді, поведінці, навіть набувають паранормальних здібностей, таких як магнетизм, телепатія, ві-

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

зіонерство тощо. У них змінюється система цінностей. Їхня діяльність стає вибірковою – вони не беруться за будь-що, а лише за ті справи, які є важливими, справедливими тощо. Вони відвертаються, після перебування у сфері чистого буття, від людських марнот. Клінічна смерть, духовний екстаз змушують людину дивитися туди, куди потрібно, а саме: вгору, на сферу чистого буття.

Філософія здатна спричинити ефект клінічної смерті, здатна викликати в людини духовний екстаз, бо вона сприяє відділенню душі від тіла. Платон у діалозі «Федон» вустами Сократа проголошує: «Ті, що по-справжньому присвятили себе філософії, розмірковують, власне, про одне – про відхід із життя і смерть» [8, с.240]. Під смертю Платон, як і Сократ, розуміє «відділення душі від тіла» [8, с.240], коли «тіло, відділене від душі, існує саме собою, а душа, відділена від тіла, також існує сама собою» [8, с.240]. Мета філософа – це турбота про душу, а не про тіло. Тому впізнати, чи перед вами справжній філософ «можна по тому, що він намагається звільнити душу від залежності від тіла значно більше, ніж усі інші люди» [8, с.241]. І тут Платонівський Сократ робить незвичний поворот: він починає роздумувати над тим, як філософ набуває здатності мислити. Тіло є перешкодою для мислення, бо воно орієнтує людину на тілесні чуттєві дані, які нічого точного та ясного про речі не кажуть. І коли людина намагається пізнати істину, то прив'язана до тілесних чуттєвих даних, вводиться ними в оману. А мислити людина по-справжньому може лише тоді, коли їй не заважають тілесні чуття зору, слуху, дотику, нюху, і коли вона «скеровує свою увагу на дослідження справжнього буття» [8, с.241]. Після цього Платон запитує, чи «ми визнаємо, що існує справедливе саме по собі, як і прекрасне та добре?» Але самого по собі справедливого, прекрасного і доброго наші тілесні очі не бачили [8, с.241-242]. Отже, ми не можемо досягнути найсуттєвіше в речах за допомогою тіла (чуттів), а лише справжнє пізнання може досягнути те, що існує саме по собі. Таке пізнання стає доступним тому, хто намагатиметься збагнути будь-який вияв самого буття в найчистішому його вигляді (звернімо увагу, що не у формі поняття буття, а у вигляді), застосовуючи лише саму

думку, цілком чисту, і «якомога відсторонивши свої очі, вуха й взагалі усе своє тіло» [8, с.242]. Доки душа поєднана з тілом, доти філософ не може досягнути істини, тобто чистого буття. Тому «дійти до чистого пізнання будь-чого можна лише за умови звільнення від впливу тіла й споглядання речей самих по собі самою душею. Тільки тоді, можливо, ми досягнемо те, чого прагнемо і чого любителями себе називаємо, тобто мудрість. А станеться це, як показує хід наших розмірковувань, лиш після смерті, а за життя – ніяким чином. Бо якщо неможливо домогтися чистого пізнання, не розлучившись з тілом, то тут істинне одне з двох: або знання взагалі недосяжне, або воно досягається тільки після смерті. Бо тільки тоді, а не раніше, душа існуватиме сама собою, відділена від тіла» [8, с.242-243]. Платон так описує шлях очищення від тіла: «А очищення полягає в тому, щоб якомога старанніше відокремити душу від тіла, привчити її зосереджуватись на самій собі й жити по змозі і тепер, і в майбутньому незалежно від тіла, звільнившись від нього, немов від кайданів» [8, с.242].

Чи зі сказаного випливає, що Платон був дуалістом, бо вважав, що тіло і душа – це різні речі? З наведених цитат випливає, що Платон був дуалістом, який протиставляв душу тілу. Як відомо, Платон запозичив поняття метемпсихозис (metempsychosis) у піфагорійців для обґрунтування свого положення про пригадування: душа має в собі знання про чисте буття (істину), бо перебувала в ньому до того, як з'єдналася з фізичним тілом. А ті, своєю чергою, запозичили це поняття в орфіків. (Ми не будемо тут детально розглядати походження концепції метемпсихозу, бо вона не є темою нашої статті. Нам достатньо лише згадати про цю концепцію «переходу» чи «міграції» душі з тіла в тіло).

На другий разуючий збіг вражаюче ми натрапляємо в Декарта. Фактично його «Метафізичні медитації» є вправлінням у виході з тіла, на основі якого він доходить висновку, що він не є тілом. Декарт так і пише: «Останнім часом я настільки при звичаївся вивільняти свій розум від чуттів і настільки ясно побачив, як мало є того, що істинно сприймається стосовно речей тілесних..., що тепер я зовсім легко відверну свою думку від дослідження речей чуттєвих, аби перенести її на речі, які

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

відокремлені від будь-якої матерії і пізнаються лише розумом» [2, с.213-214]. У наведеному уривку йдеться про те, що Декарт навчився відділяти свій розум чи душу від тіла, що дозволяє йому «ясно бачити» набагато більше про Бога, бачити цілком інтелігібельні речі, які позбавлені будь-якої матеріальності, тобто такі, що не сприймаються фізичними, тілесними органами чуття. Про таке ж саме відділення писав і Платон (див. вище). Але основний доказ, на наш погляд, вміння Декарта відділяти свою душу від фізичного тіла ми знаходимо в Шостій медитації, в якій Декарт прямо зазначає: «І хоча, можливо, я маю якесь тіло, сполучене зі мною вельми тісно, все ж, через те, що я, з одного боку, маю ясну й виразну ідею мене самого, оскільки є лише річчю, що мислить, і не протяжною, а з другого – виразну ідею тіла, оскільки є лише річчю протяжною й такою, що не мислить, виявляється певним, що я, себто моя душа, через яку я є тим, чим є, цілковито та воістину відмінна від мого тіла й може бути, або існувати, без нього» [2, с.264]. Ми припускаємо, що відділяючись від тіла, душа Декарта бачить речі у світлі, тобто ясно й чітко, тому і критерієм істинності для нього є чіткість, ясність, тобто відсутність будь-якого сумніву. Декарт, починаючи з радикального сумніву в існуванні зовнішнього світу, доходить до ясного бачення речей власною душею, яка відділена від тіла. Його метод радикального сумніву фактично є методом виходу з тіла.

Тож, чи був Декарт соліпсистом і чи помістив він людину суто в її внутрішній свідомості, ізолювавши її від буття світла? Відповідь – ні. Адже його досвід – це досвід виходу з тіла, коли душа стає усвідомленою, як щось відмінне від тіла. Навпаки, Декарт показує нам шлях за межі «в'язниці тіла» назустріч світлу істини, світлу чистого буття. Тому Декарта не можна звинувачувати ні в дуалізмі, ні в соліпсизмі. Всі такі звинувачення пов'язані з хибним розумінням того, про що нам хоче розповісти Декарт, а розповідає він нам у своїх «Метафізичних медитаціях» лише про власний досвід виходу з тіла.

На третій разуючий збіг ми натрапляємо у різноманітних містиків. Їх є надзвичайно багато. Тому ми розглянемо містичний досвід тільки одного з них. Візьмемо, до прикладу,

лише Бонавентуру. Найвідоміша його праця «Путівник душі до Бога». Сходження душі до Бога може відбуватися лише тоді, коли душа відділяється від тіла. Таке відділення можливе під час (містичного) екстазу. Спершу під час такого відділення душа може бути засліплена світлом, бо, як і Платон, Бонавентура вважає, «привчена до темряви суших речей і видів речей відчутних, дивиться на саме світло найвищого буття, їй здається, ніби нічого не бачить: не розуміє, що сам цей найвищий морок є просвітленням нашої душі – отак і окові, що бачить чисте світло, здається, ніби не бачить нічого» [1, с.61]. Око душі, пов'язане з фізичним оком тіла, не бачить світла, а тому й думка не завважає самого буття. Бонавентура детально описує це буття: «Явиться тобі, що воно вільне від будь-якого небуття, – і через те ніколи не починається і не припиняється, а вічне. Явиться тобі, що воно в жоден спосіб нічого в собі не має, окрім самого буття, – і через те ні з чим не складене, а все просте. Явиться тобі, що воно не має нічого від можливості, бо кожне можливе якось має в собі щось від не-сущого, – і через те найнадійніше... Отож буття, що є чисте, безумовне й абсолютне, є буття первинне, вічне, всепросто, найнадійніше, предовершене і преседине» [1, с.61].

Про що нам говорять ці збіги? Вони говорять нам про те, що філософія – це спроба досягнути чисте буття, але в такому разі філософія, як про це каже Платон, є вмиранням, тобто поступовим відділенням душі від тіла й досягненням поступового споглядання чистого буття як світла.

Філософія, яка підіймає проблему чистого буття, емпіристами та науково орієнтованими філософами оголошується абсурдною. Ми ж вважаємо, що поняття чистого буття вводиться в метафізику після пережиття його в стані, близькому до смерті: клінічної смерті, духовного екстазу тощо. Поняття «чисте буття» не можна створити апіорі. Чисте буття стає поняттям чистого буття на основі досвіду пережиття клінічної смерті, або ж духовного екстазу. Тому поняття чистого буття є емпіричним, досвідним.

Інша справа, що це поняття виникає на основі суб'єктивного досвіду і не розглядається як об'єктивне, тобто таке, що мало б постати

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

на основі колективного спостереження науковцями факту життя після смерті. Звідси походить відмова визнавати поняття чистого буття науковцями на кшталт нейрофізіологів, аналітичних онтологів тощо. Вони апелюють до функціонування мозку в стані клінічної смерті, який породжує видіння світла, породжує ефект бачення свого тіла збоку тощо. Але хіба поняття експериментальних або емпіричних наук не походять із досвіду? То чому ж поняття емпіричних наук вважаються істинними, а поняття метафізики – ні?

Нейрофізіологи та емпіристи можуть відповісти на ці питання так: бо поняття чистого буття породжується в стані дизфункціонування мозку, який продукує ірреальні фантоми. Тому такі поняття, якими починає оперувати людина, що пережила клінічну смерть або духовний екстаз, не можна розглядати як наукові, як такі, що були створені під час певних емпіричних експериментів тощо. Але така відповідь не є задовільною. Поняття емпіричних наук також створюються під час певних прозрінь. Науковці дуже часто несвідомо приходять до тих чи інших понять у стані екстазу чи в стані раптового осяяння, наприклад, осяяння Архімеда, яке дозволило йому відкрити закон, названий його іменем. Тому відкидання одних понять і прийняття інших є несправедливим.

Висновки

Метафізичне поняття чистого буття не виникає на основі теоретичних розмірковувань філософів та містиків. Філософи і містики мають позатілесний досвід, який вони концептуалізують у своїх метафізичних побудовах. Тому можна говорити про рівноцінність емпіричних і метафізичних понять. Усі поняття є апостеріорними, тобто походять з досвіду, чи то звичайного, чи то надзвичайного. Крім цього, позатілесний досвід є необхідним людині для осягнення її глибшої природи та її духовного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бонавентура. Путівник мислі до Бога. Про приведення мистецтв до богослов'я / Перекл. з латинської мови, вступ, коментарі Ірина Піговська. – Львів : Вид-во Укр. католиц. ун-ту, 2014. – Іхii, 170 с.
2. Декарт, Рене. Медитації про першу філософію (Метафізичні медитації) / Рене Декарт // «Медитації» Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень: Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун / Пер. з фр. і лат. – Київ : Дух і Літера, 2014. – С. 115-292
3. Кант, І. Критика чистого розуму / І. Кант [Пер. з нім. і приміт. І. Бурковського]. – Київ : Юніверс, 2000. – 504 с.
4. Карівець, І. Людина як перехідна істота, або про витоки позамежності [Електронний ресурс] / І. Карівець. – 2005. – Режим доступу: <http://www.lab.org.ua/article/731/> – Назва з екрана. – Перевірено : 06.12.2016.
5. Катречко, С. Л. Как возможна метафизика: на пути к научной [трансцендентальной] метафизике [Електронний ресурс] / С. Л. Катречко // Вопросы философии. – 2012. – №3. – Режим доступу: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=489&Itemid=52. – Назва з екрана. – Перевірено : 06.12.2016.
6. Петрушенко, В. Л. Начала метафизики (Обзор истории и проблематики) / В. Л. Петрушенко. – Днепропетровск : «ФЛП Середняк Т. К.», 2014. – 320 с.
7. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – Київ : Основи, 2000. – 355 с.
8. Платон. Федон // Платон. Діалоги / Пер. з давньогр. – Київ : Основи, 1999. – С. 234-292
9. Buhlman, W. The Secret of the Soul / W. Buhlman. – San Francisco : HarperCollins Publisher, 2001. – 271 p.
10. Death, Dying, and Mysticism. The Ecstasy of the End / Edited by Thomas Cattoi & Christopher M. – New York : Moreman, 2015. – 281 p.
11. Engmann, B. Near-Death Experiences. Heavenly Insight or Human Illusion? / B. Engmann – Dordrecht : Springer, 2014. – 150 p.
12. Lommel, P. van. Consciousness beyond Life: The Science of Near-Death Experience / P. van Lommel. – New York : Harper Collins, 2010. – 593 p.
13. Marsh, M. N. Out-of-Body and Near-Death Experience. Brain-State Phenomena or Glimpses of Immortality? / M. N. Marsh. – Oxford : Oxford University Press, 2010, – 309 p.
14. Tart, C. T. The End of Materialism: How Evidence of the Paranormal Is Bringing Science & Spirit Together / C. T. Tart. Oakland : Ions/New Harbinger Publications, 2009. – 285 p.
15. Vincent, K. R. God is With Us. What Near-Death and Other Spiritually Transformative Experiences Teach Us About God and Afterlife / K. R. Vincent. – Carmichael : Near-Death Experiences and the Afterlife, 2014. – 170 p.

И. В. КАРИВЕЦ^{1*}^{1*}Национальный университет «Львовская политехника» (Львов), эл. почта sacre@ukr.net; ORCID 0000-0002-4555-2226

ВНЕТЕЛЕСНЫЙ ОПЫТ, ЧИСТОЕ БЫТИЕ И МЕТАФИЗИКА

Цель. Показать, что понятия метафизики и эмпирических наук происходят из опыта. Отличие состоит лишь в том, что метафизические понятия возникают на основе необычного опыта, то есть внетелесного, в то время как понятия эмпирических наук – на основе обычного опыта. Как пример берётся метафизическое понятие чистого бытия. **Методология.** В статье автор использует два метода: компаративистский и трансперсональный. С помощью первого метода сопоставляются содержания рассказов людей, которые, так сказать, «вернулись с того света», переживши [состояние клинической смерти, с метафизическими утверждениями известных философов, таких как Платон, Декарт и христианского мистика Бонавентуры. Второй метод позволяет выяснить особенности экстраординарного опыта клинической смерти или мистического экстаза. Он состоит в переживании трансцендентности, чистого бытия как света, чрезвычайном осознании истины, что тождественно переживаниям философов и мистиков. Эти пиковые переживания принадлежат разным людям разных культур и времён, то есть они трансперсональны, и владеют метафизическим смыслом. **Научная новизна.** Метафизика – это не спекулятивная и оторванная от человеческого опыта сфера исследования основ мира. Метафизика возникает на основе экстраординарного опыта выхода из тела, в то время как эмпирические науки – на основе обыкновенного опыта. Потому метафизические понятия, особенно понятие чистого бытия, нельзя считать априорными. Они также апостериорны, как и все другие понятия, неметафизические. Вообще, метафизика возможна только на основе экстраординарного опыта, которым есть внетелесный опыт. **Выводы.** В статье автор доказывает, что метафизические понятия, в частности понятие чистого бытия, не есть априорными (допытными), ибо они возникают на основе человеческого опыта выхода из физического тела, опыта различия души и тела или сознания и тела. Вследствие такого внетелесного опыта возникают, например, метафизики Платона и Декарта, христианский мистицизм Бонавентуры и т.д., которые можно рассматривать как теоретические конструкции внетелесного опыта, опыта переживания чистого бытия (света). В этом контексте метафизика рассматривается как путь постепенного отделения души или сознания от физического тела, что Платон называл «искусством умирания». Таким образом, автор статьи доказывает, что не существует априорных понятий. Все понятия апостериорны, как эмпирических наук, так и метафизические. Просто мы говорим о двух опытах: одном – обыкновенном, а втором – необыкновенном. Автор доказывает, что существует прямая связь между внетелесным опытом, метафизикой и мистицизмом. В случае внетелесного опыта, разновидностями которого являются клиническая смерть и мистический экстаз, временная смерть человека есть причиной изменений его самого и мира, причиной возникновения метафизического знания.

Ключевые слова: внетелесный опыт; экстаз; метафизика; чистое бытие; свет; созерцание; клиническая смерть

I. V. KARIVETS^{1*}^{1*}Lviv National Polytechnic University (Lviv), e-mail sacre@ukr.net; ORCID 0000-0002-4555-2226

OUT-OF-BODY EXPERIENCE, PURE BEING AND METAPHYSICS

Purpose. The author will show that metaphysical concepts and the concepts of empirical sciences derive from experience. The only difference is that metaphysical concepts derive from unusual experience, i.e. out-of-body experience, while empirical sciences – from usual one. The example set metaphysical concept of pure being. **Methodology.** In order to obtain this goal the author uses two methods. The first one is comparative method. With the help of this method the stories of men who experienced clinical death and returned to life are compared with the famous philosophers' metaphysical statements (Plato, Descartes, and Bonaventura). The second one is transpersonal method. It helps to study the peculiarities of the extraordinary experience in the state of clinical death or mystical ecstasy. Such experience lies in experience of transcendence, pure being as light, ultimate awareness of truth, which are identical to the metaphysical statements of philosophers and mystics. These ultimate experiences belong to different people, who lived and grown in different cultures, but nevertheless metaphysical statements of philosophers or mystics and statements of the ordinary people who experienced clinical

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

death are the same. Therefore we can say that out-of-body experience is transpersonal. **Originality.** Metaphysics is neither speculative nor withdrawn from experience of a human being sphere. It arises from out-of-body experience while empirical sciences – from usual experience. Therefore, metaphysical concepts, in particular, pure being, are empirical, because they are based also on (extraordinary) experience. In general, metaphysics becomes possible on the basis of out-of-body experience. **Conclusions.** In this article the author argues that the concepts of metaphysics are not a priori because they originate from out-of-body experience that is from the experience of the distinction between body and soul or body and mind. As a result of such experience appear, for instance, Plato's metaphysics, Descartes' metaphysics, and the Christian mysticism of Bonaventure, which theoretical constructs are deriving from experience of pure being (light). In this context metaphysics is seen as the path of gradual separation of a human being from his or her physical body, i.e. “the art of dying” (Plato). Therefore, the author proves that there are no a priori concepts. All concepts are aposteriori, in empirical sciences and in metaphysics as well. We simply talk about two different experiences: usual and unusual experience. The author also argues that there is direct connection between out of body experience and metaphysics, mystics. In the case of out-of-body experience, the temporary death of a human being is the cause of his/her change in perception of himself/herself and the world; it is the cause of metaphysical knowledge.

Keywords: out-of-body experience; metaphysics; pure being; light; dying; clinical death; ecstasy; contemplation

REFERENCES

1. Bonaventure. *Putivnyk mysli do Boha. Pro pryvedennia mystetstv do bohoslovia* [Journey of the Soul into God. On the Reduction of the Arts to Theology]. Lviv, Vydavnytstvo Ukrainkoho katolytskoho universytetu Publ., 2014, 170 p.
2. Descartes Rene. *Medytatsii pro pershu filosofiiu (Metafizychni medytatsii)* [Meditations on the First Philosophy (Metaphysical Meditations)]. Kyiv, Dukh i Litera Publ., 2014, pp.115-292.
3. Kant I. *Krytyka chystoho rozumu* [Critique of Pure Reason]. Kyiv, Univers Publ., 2000, 504 p.
4. Karivets I. *Liudyna yak perekhidna istota, abo pro vytoky pozamezhnosti* [A Human being as Transitive Entity or the Sources of the Transcendence]. Available at: <http://www.lab.org.ua/article/731/>. (Accessed 21 September 2016).
5. Katrechko S.L. *Kak vozmozhna metafizika: na puti k nauchnoy [transsendentalnoy] metafizike* [How Metaphysics is Possible: On the Way to Scientific [Transcendental] Metaphysics]. *Voprosy Filosofii – Issues of Philosophy*, 2012, no. 3. Available at: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=489&Itemid=52. (Accessed 20 August 2016).
6. Petrusenko V.L. *Nachala metafiziki (Obzor istorii i problematika)* [The Beginnings of Metaphysics (Review of History and the Problems)]. Dnipropetrovsk, “FLP Seredniak T.K.” Publ., 2014, 320 p.
7. Plato. *Derzhava* [Republic]. Kyiv, Osnovy Publ., 2000, 355 p.
8. Plato. *Fedon. Plato. Dialohy* [Plato. Phaedo. Plato. Dialogues]. Kyiv, Osnovy Publ., 1999, pp. 234-292.
9. Buhlman William. *The Secret of the Soul*. San Francisco, HarperCollins Publ., 2001, 271 p.
10. Cattoi Thomas & Moreman M. Christopher. *Death, Dying, and Mysticism. The Ecstasy of the End*. New York, Palgrave Macmillan Publ., 2015, 281 p.
11. Engmann Birk. *Near-Death Experiences. Heavenly Insight or Human Illusion?* Dordrecht, Springer Publ., 2014, 150 p.
12. Lommel Pim van. *Consciousness beyond Life: The Science of Near-Death Experience*. New York, Harper Collins e-books Publ., 2010, 593 p.
13. Marsh Michael. *Out-of-Body and Near-Death Experience. Brain-State Phenomena or Glimpses of Immortality?* Oxford, Oxford University Press Publ., 2010, 309 p.
14. Tart Charles. *The End of Materialism*. Oakland, New Hanbirger Publ., 2009, 285 p.
15. Vincent Ken R. *God is With Us. What Near-Death and Other Spiritually Transformative Experiences Teach Us About God and Afterlife*. Carmichael, 2014, 170 p.

Стаття рекомендована до публікації д. філ. н., проф. В. В. Хмілем (Україна)

Надійшла до редколегії: 09.01.2016

Прийнята до друку: 20.09.2016